

בתום שנתיים למלחמת ששת הימים עומדת ישראל נוכח התנגדות ערבית נמשכת להכרה בה ובפני מסע-תעמולה נרחב של הערבים ותומכיהם, המעלים טיעונים שונים לערעור צדקת עמדתנו בסכסוך. טיעונים מעין אלה הובאו לידיעת קוראינו באחדות מחוברות „מערכות" השנה.

הפעם מביאים אנו את מאמרו של סא"ל (מיל') א' הראבן, המסכם בבהירות ובהרחבה את השקפתו על ניסיונה של ישראל ביחסים עם הערבים מאז ימי שבתת-הנשק 1949 ובתחום הבין-לאומי, בודק את הסיכויים להבנה, ומציג נקודת-ראות ישראלית, שיש בה תשובות נחרצות לתמיהות הנשמעות כלפיו כיום מכיוונים שונים.

מלחמת ששת הימים ניפצה את משטר היחסים ששרר בין ישראל לשכנותיה מאז שנת 1949. מקורו של משטר זה היה בהסכמי שבתת-הנשק, שבעת חתימתם נקבעו על-ידי שני הצדדים כהסדרים ארעיים, אשר יוחלפו על-ידי חווי שלום. תכור נתו העיקרית של משטר שבתת-הנשק שעמד בתוקפו במשך 18 שנה, היתה ערפול ודרמשמעיות. שבתת-הנשק שנקבעה בו היתה מצב של לא שלום ולא מלחמה; ההסדר שנחתם ב-1949 שיקף את יחסי-הכוחות המציאותיים ב-1949; הוא לא נועד ולא יכול לשקף את התמורות שחלו באיזור במשך 18 השנים הבאות. שכן מעצם ארעיותו היה משולל יכולת להסתגל למציאות המשתנה.

ב-1949 עדיין היתה בריטניה המעצמה העיקרית במזרח התיכון. כוחות בריטיים היו מוצבים בתעלת סואץ, בירדן, בעיראק, בעדן ובלוב. סודאן, כויית ועדן היו תחת שלטון בריטי; מצרים ועיראק עדיין היו ממלכות פיאודליות. בסוריה עלה בפעם הראשונה קציני-צבא לשלטון.

עיקר מאמציה של ארה"ב באותה שנה היו מכוונים להקמת ברית נאט"ו. ברה"מ זה עתה נושלה ממאחזה בצפון איראן. ההתקוממות הקומוניסטית ביוון היתה בשלב דיכוי.

באותה שנה כלל האו"ם פחות משישים מדינות-חברות. ישראל, שהתקבלה לארגון האומות ב-1949, היתה מדינה שמנתה פחות ממיליון תושבים, ושנועדו לה בקרוב הימים שנות צנע כלכלי חמור.

תוך כדי התהפוכות והתמורות שאירעו מאז 1949, התמיד ניתוק כמעט מוחלט במגע בין ישראל ושכנותיה הערביות. הצבת כוח האו"ם כמחסום בין ישראל ומצרים ב-1956, סימלה את השלמתו של הניתוק בין שני הצדדים. משני צדי המתרס של משטר זה, של קביעות מדומה, התפתחו שתי חברות שונות, הערבית והישראלית, ללא מגע מציאותי זו עם זו.

המגע המשמעותי היחיד בין שני הצדדים במשך כל אותן תשע-עשרה שנים אירע, כאשר חצו ערבים מזויינים את קו שבתת-הנשק, על מנת להעביר לישראל הודעה שנושאה אלימות; וכאשר נאלצו יחידות צה"ל להעביר מעבר לגבול את תשובת ישראל לאותה הודעה. תוכנן העיקרי של הודעות אלה היה היעדר הסכמה, בצד הערבי, להמשך

ישראל נוכח סכסוך תמושך

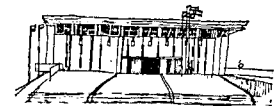
המצב הקיים; וכנגד זאת, סירובה של ישראל להסכים לאי-לימות כדרך וכאמצעי לתמורה.

כאשר הורה נאצר, במאי 1967, על פינוי כוח האו"ם וסגירת מצרי טיראן, בחר בכך לשים קץ למצב המעורפל ששרר עד כה. בעשותו זאת, בחר בעימות ישיר בין מציאות הערבים לזו של ישראל. העימות שנוצר ניפץ אשליות רבות בשני הצדדים.

סביר להניח, כי מרבית תושבי ישראל, לוא ניתן להם לבחור בין המציאות כיום, על כל האלימות הכרוכה בה, לבין החזרה למצב המעורפל ששרר עד 1967, היו בוחרים במציאות הנוכחית. לכך שתי סיבות עיקריות. ראשית, המצב הנוכחי מקנה לישראל את הממדים הנחוצים לאבטחת קיומה. שנית, העימות הנוכחי הוא מציאותי, בעוד שהמצב הקודם היה ברובו דור-משמעותי, מאחז-עיניים ומוליך שולל. דור-משמעותי היה משטר שביתת-הנשק, שנתמשך על פני שתי עשרות שנים במקום החרושים הספורים שלהם נועד במקורו. מאחז-עיניים היה מחסום האו"ם שהתימר להבטיח משטר זה. מוליכות שולל היו ההנחות לפיהן תהיה מעצמה כלשהי מסוגלת להבטיח את יציבותו של סדר זה.

עמדתה של ישראל בסכסוך, נובעת לכן, כיום, מגמילתה המוחלטת מכל מצב שיש בו משום אחיזת עיניים; ולעומת זאת, מרצונה להיצמד לתוואי המציאות בכל הנוגע לסכסוך הישראלי-ערבי, המשכו ויישובו.

לגבי ישראל מקיף הסכסוך שלושה שדות עיקריים. הראשון נוגע לדאגתה של ישראל לקיומה הלאומי. השני נוגע לנסיגה במציאות הערבית. השלישי נוגע לראייתה את תפקידיהן האפשריים של המעצמות בסכסוך. כל אחד מנושאים אלה טעון דיון לעצמו.

קיומה הלאומי של ישראל

עוצמת דאגתה של ישראל לקיומה הלאומי יש בה משום ייחוד שאין לו הקבלה בשום ארץ אחרת, ומשום כך, אולי, אין זרים יורדים תמיד לעומקה של דאגה זו. אין עם אחר בעולם שהשיג את עצמאותו 1900 שנה אחר אוברדנה, ושבמשך כל תקופה זו סבל כמיעוט מפוזר ומדוכא. אין עם אחר בתקור פתנו, אשר שימש יעד לג'נוסייד שיטתי, כזה שעבר על העם היהודי, ואשר איבד שלישי מבניו. גם לא נשכח מאתנו, שבעוד שיש מיליון יהודים נרצחו, ניהלו אותן ממשלות שיכלו להציל רבים מהם, מדיניות של סחבת יזומה.

ישראלי הקורא כיום את ספרו של ארתור ד. מורס "While Six Million Died" ("כאשר ששה מיליון נהרגו"), המתאר כיצד הלכו יהודי אירופה לטבח בעוד תכסיסי ההשחיתות של הביורוקרטיה האמריקנית והבריטית — שהיו מסור-

גלות לעשות להצלתם — נמשכים, יכול להגיע רק למסקנה אחת: קיום לאומי הוא מציאותי, כל עוד בידך האמצעים המציאותיים להבטיחו. אם מותרת אתה על אמצעים אלה, הופך קיומך לקיום-על-תנאי. בבוא יום המבחן, ובהיעדר אמצעים להבטחת קיומך, תתגלגל שאלת קיומך לידיה של בירוקרטיה זרה. על יסוד מה עלינו לצפות כי בירוקרטיה כזאת תנהג בעתיד אחרת ממה שנהגה, למשל, ב-1943? אתיופיה, ספרד, פינלנד, צ'כוסלובקיה, תימן וביאפורה — חייבות לשמש לנו לקח מספיק לגבי הגורל השמור לעם שאיננו מסוגל להבטיח את קיומו בכוחותיו שלו.

המסקנה המתבקשת, לכן, בעבור דורנו היא, כי ישנה רק תורה אחת לקיום לאומי: השענות מוחלטת על יכולתנו, וזהירות-יתר מפני כל תלות באחרים בתחום ביטחוננו.

נוסף ללקח המר של העבר, קיימת המציאות הנוכחית של הסכסוך הישראלי-ערבי. ישראל היא האומה היחידה בעולם שמטרתן של הממשלות השכנות לה היא, לפחות, לשלול את עצמאותה; ואם אפשר, אף לבצע בה ג'נוסייד. צרפת הובסה בשתי מלחמות תוך שבעים שנה. גרמניה הובסה בשתי מלחמות תוך שלושים שנה. אולם מעולם לא עמד על הפרק היסול קיומן הלאומי של צרפת או גרמניה, וגם עצמאותן לא נשללה מהן.

הייחוד במצבה של ישראל הוא בכך, שנכחה עומדים אויביהם המסורבים במתכוון להכיר בעצמאותה הלאומית. משום כך לא תיתכן שום פשרה שבה מותרת ישראל על ממדים מציאותיים המבטיחים את קיומה, בעוד הערבים ממשיכים לקיים ערפול מכוון בעמדתם לגבי המשך קיומה. כל עוד קיים ערפול כזה, משתמע ממנו אי-השלמת עם קיומה של ישראל, ואיום על קיומה העלול לחזור ולהופיע בעתיד.

ממד נוסף לעוצמת דאגתה של ישראל לקיום לאומי נובע מן ההכרה כי עמים, ולוא ידידותיים, שוקדים בראש-וראשונה על האינטרס הלאומי שלהם; ובשעת משבר — ביטחונם של עמים אחרים הוא נושא לפשרה, ולאו דווקא אות לעזרה. מפרשת צ'כוסלובקיה, שנכבשה פעמיים ב-30 שנה, עולות שתי מסקנות: האחת — שהעולם שופע אהדה לקרבנות התוקפנות, אך קמצן ביותר בפעולה למענם. והשניה — שיש ראל, שלא כצ'כוסלובקיה, איננה יכולה להרשות לעצמה את המותרות של אובדן עצמאותה אפילו פעם אחת.

ניסיונה של ישראל בשעות משבר עם שתי מעצמות מערי-ביות — ארה"ב וצרפת — לימד אותה, כי יש סייגים חמורים להתחייבות ידידותית מצד מעצמה זרה, ושאף עקרון הידידות עצמו עלול להתהפך על פיו בשעת משבר. לכך יש להוסיף, כי תוקפנים נוטים לנצל מצבים מעורפלים, ודווקא במצבים כאלה מתגלים תהליכי קבלת ההחלטה במדינות המערב במלוא סרובולם.

הניסיון לימדנו אפוא, כי התחייבותה של מעצמה ידידותית קשה לתרגום בשעת משבר, ולכן אמינותה נמוכה. כשהתחייבות כזאת הופכת ל"ערבויות", שלהן צריכות להיות שותפות מספר מעצמות, גובלת היא, למעשה, באחיזת-עיניים. נתאר לעצמנו כי "ערבויות" כאלו ניתנות ב-1969, ובשנת 1979 פורץ משבר בגבולות ישראל, להם ניתנו ה"ערבויות". מי

ניסיונה של ישראל במציאות הערבית

מהו ניסיונה של ישראל לגבי המציאות הערבית?

עוד לפני מלחמת ששת הימים הכירה ישראל בכך שהחולות הנודדים של המדינות הערביות נטולים יציבות, ומשנים את צורתם עם שינוי הרוחות. המצב שנוצר בעקבות מלחמת ששת הימים רק הבלית מציאות מוכרת משכבר — שמונה הפיכות־משטר בסוריה בעשרים שנה; איחוד סוריה עם מצרים ב־1958; פירוק האיחוד כעבור שלוש שנים; ארבע הפיכות־משטר בעיראק תוך עשר שנים, ועוד לפחות שלושה ניסיונות־הפיכה שדוכאו באלימות; שלושה־ארבעה, ואולי יותר, ניסיונות־הפיכה במצרים תוך 15 שנה; מלחמת אזרחים בלבנון ב־1958, בה היתה קע"ם מעורבת בעקיפין לצד אחד מן היריבים; מלחמת אזרחים בתימן מ־1962 עד 1968, בה מעורבת קע"מ במישרין מן הצד האחד, וערב־הסעודית בעקיפין מן הצד האחר; איום צבאי של עיראק כנגד כויית ב־1961; רצח מלך ירדן ב־1951, ורצח ראש ממשלת ירדן ב־1960; השמצת מלך ירדן על־ידי הנשיא נאצר והסתה על־ידי רדיו קהיר לרציחתו של המלך; השלמה בין המלך לנשיא וחזר חלילה — מחזוריות שאירעה לפחות שש פעמים בין 1957 ל־1967. עלינו לזכור כי למרביתם של אירועים אלה לא היה כל קשר לישראל. כל מעשה או מחדל של ישראל, עד יוני 1967, לא היה בו כדי למתן אירועים אלה, או כדי לשנות את כיוונם. עם זאת, יש באירועים אלה כדי להבליט את השוני המהותי בין המשטר בישראל, שהוא דמוקרטי ויציב, לבין המשטרים הערביים, הנחונם רובם לתמורות־תוזית אלימות.

תוצאות מלחמת ששת הימים אף חרפו מצב זה, המוצא מאז את ביטויו בשני תהליכים עיקריים בעולם הערבי. הראשון כרוך בערעור הממסד השלטוני בכל שכנותיה של ישראל, והשני קשור בו באורח הדוק, ועניינו עלייתן של תנועות־מחאה פלשתינאיות לעמדה של כוח פוליטי. שני תהליכים אלה רחוקים עדיין ממיצוים ועם שניהם חייבת ישראל להתמודד בחירתה לקיום לאומי — ולשלום כאשר יבוא.

אם סמכות פוליטית מורכבת מכוח ריאלי ומהקרנתו של כוח זה כתדמית, הנה הן הכוח, והן — ללא ספק — התדמית, איבדו את אמינותם במצרים, בירדן ובסוריה, וקרוב לוודאי גם במדינות ערביות אחרות.

לדמותו של נאצר ולסמכותו נודע במשך שנים רבות מעמד של עליונות בין הערבים. במבט לאחור נראה, כי דמות זו נופחה הרבה מעבר לכוח הריאלי שיכול היה נאצר להפעיל. כאשר נופצה אגדת הכוח, התכווצה הדמות והתערערה הסמכות. בין הערבים איבד נאצר את עמדתו כבורר עליון; בין בני־עמו המצרים איבד את תדמית הגיבור, והפך להיות הרע במיעוטו. איש היוזמה הפתאומית הפך להיות מנהיג הנמצא בהתגוננות; וההתגוננות — בראש־ראשונה — לצורך המשך שלטונו.

מהי האמינות שניתן לייחס לכל הצעת הסדר שמאחוריה עומד מנהיג כמו נאצר, שסמכותו מעורערת? אף בשיא הצלחתו התבלט נאצר ביחסו להסכמים כאל אמצעי־של־שעה,

יהיה או נשיא ארה"ב, ועד כמה ירגיש עצמו קשור ל"ערבור יות" שניתנו עשור שנים לפני כן? מי יהיו השליטים בקרמלין, ומה יהיו יחסיהם עם ארה"ב? איזה ממשלות תעמודנה או בראש בריטניה וצרפת, ומה תהיה נטייתן ונכונותן, אם בכלל, להתערב במשברים זרים?

אפילו האופטימיסט ביותר שבינינו יכול, בתנאים אלה, לקוות רק לשורה ממושכת של דיונים והיוועצויות, החלפת איגרות דיפלומטיות, ישיבות מועצת־הביטחון, ועידות של המעצמות הנוגעות בדבר וגיונים אחרים של הדיפלומטיה. נוהלים כאלה עשויים להתאים לרוחה של מעצמה גדולה, בטוחה במעוזה היבשתית, בעלת אוכלוסייה של 200 מיליון ויכולת "יתר־הרג" בתחום הגרעיני. הם אינם מתאימים למדינה שאוכלוסייתה מונה פחות משלושה מיליון איש, שבירתה מצויה במרחק מחצית־השעה נסיעה ממקום הנייתן של יחידות האויב הקרובות, וחמש דקות טיסה משדה־התעופה הקרוב שלו.

לפני מלחמת ששת הימים אפילו ממדים מוגבלים אלה לא עמדו לרשות ביטחונה של ישראל. בירת ישראל היתה על הגבול, ומגגו של משרד הביטחון ניתן היה לצפות אל קו שביתת־הנשק.

שיבה למצב זה איננה באה בחשבון. לא עוד יוצבו תותחים ירדניים בטוח יריה מירושלים ותל־אביב, ויחידות עיראקיות במרחק עשר דקות נסיעה מנתניה, וטנקים מצריים במרחק שעת נסיעה מבאר־שבע, תותחים מצריים בכניסה למצרי טיראן, וארטילריה סורית ברמת־הגולן.

נוכחותו של צה"ל בתעלת סואץ, על הירדן וברמת הגולן, מקנה למדינת ישראל, לראשונה מאז הקמתה, חופש מן האיום על עצם קיומה. אף שהסכסוך בינה לבין שכנותיה נמשך, לא קיומה של ישראל הוא העומד כיום במבחן, כי אם הממדים החדשים שנתווספו לביטחונה של ישראל. ממדים אלה הופכים כל מדיניות ערבית החותרת לחיסול ישראל — להזיות דמיון בלבד.

הערבים חותרים לעבר מטרה בלתי־מציאותית. אולם עובדה זו איננה מחלישה את עוצמתו של הסכסוך. הרפיה בעוצמת דאגתה של ישראל לקיומה תיתכן רק כאשר יתיגעו שכנותיה מתגובתם האלימה נגדה, וכאשר ייגמלו מכל אשליות בדבר חיסולה. תהליך כזה יתכן אך ורק אם מחסום האשליות שהיה מוצב עד 1967, יוסר גם להבא. ואם יישארו שני הצדדים במצבם עתה, בעימות ישיר ומלא זה מול מציאותו של זה.

המשטר ההאשמי שהוא הוא מגינם — חסרת ממשות היא. תהליך דומה עבר על הפלשתינאים ביחסם לנאצר. אם בעבר ראו בו מנהיג מושיע, כיום הוא יעד לחשדנות. דומה שהתהפכו היוצרות. הערבים הפלשתינאים, שבמשך 20 שנה היו בבחינת בובות-משחק בוויה הבין-ערבית, הפכו להיות גורם פעיל, התוחם לממשלות ערב את עמדתן המדינית — ולפעמים אף הצבאית — בסכסוך עם ישראל. מצרים, סוריה וממשלות ערביות אחרות, שהעלו את הנושא הפלש-תינאי בוועידת-הפסגה ב-1964, מוצאות עצמן עתה, כעבור חמש שנים, במידה ניכרת שבאות בידי הגורם שהן עצמן סייעו בבנייתו.

הבעיה הפלשתינאית

הבעיה הפלשתינאית היא עתה, יותר מאשר אי פעם בעבר, נושא מרכזי בסכסוך הישראלי-ערבי. פתרונה של בעיה זו עשוי, להלכה, לעקור מתוך הסכסוך את מקור-המתחות העיקרי. היש אפשרות לפתרון כזה?

מנקודת-ראות ישראלית, נראית הבעיה הפלשתינאית בראש-ראשונה כבעיה ערבית, ופחות מזה — כבעיה ישראלית. לבעיה זו כבעיה ערבית שלושה ממדים: הראשון — יחסיהם של הפלשתינאים בינם לבין עצמם; השני — יחסיהם של הפלשתינאים עם ממשלות ערב; והשלישי — היחסים בין ממשלות ערב לבין עצמן ביחס לבעיה הפלשתינאית.

יחסי הפלשתינאים בינם לבין עצמם יש בהם שתי שאלות בסיסיות. השאלה הראשונה היא — היש בנמצא מסגרת-סמכות, המקובלת על רוב הפלשתינאים כמייצגתם? בתשובה לשאלה זו תלויים הסיכויים למציאת פתרון בר-קיימא לבעיה הפלשתינאית. ברור כי סמכות פלשתינאית שאינה מקובלת על מרבית הפלשתינאים, תהא משוללת יכולת לבצע את תנאיו של הסכם שאליו תגיע עם כל ממשלה, ערבית או ישראלית. יהא זה חסר תועלת, למשל, אם תנהל ישראל מו"מ עם קבוצה של מנהיגים פלשתינאים בדבר הקמת ישות פלשתינאית, בעוד אשר למנהיגים אלה אין כל סמכות מטעם בני עמם להגיע להסכם כזה, ובעוד כל הארגונים הפלשתינאיים הקיימים ממשיכים לבטא את התנגדותם האלימה למו"מ כזה.

המציאות כיום היא, כי הפלשתינאים עודם חברה מפוצלת ביותר, בגדה המערבית וברצועת עזה ישנם מנהיגים רבים ומזכרים; אולם כולם נהנים מסמכות אישית ומקומית בלבד, החורגת רק לעתים רחוקות מעבר לאזור מוגבל, או מעבר לקבוצה מוגדרת.

במדינות ערב — ובמיוחד בירדן — פעילים ארגונים פלשתינאיים רבים. בכל עת קיימים ארבעה או חמישה ארגונים גדולים למדי, ועוד כתרסר (או יותר) ארגונים קטנים. התהליך המהיר של התפצלות, התאחדות, ליכוד ופירוד, הוא אחד מן המאפיינים העיקריים של תנועה זו. יאסר ערפאת וארגון פת"ח הם כיום אולי הפופולריים מבין הארגונים. אך על אף יוקרתם הנוכחית, אין הם מהווים סמכות ייצוגית של הפלשתינאים. הפופולריות לה זכו מקורה במאבק

שניתן לבטלו ולהפירו ברגע בו מאפשר המצב תמרון המקנה יתרון טקטי. עמדה זאת אפיינה לא רק את יחסיו עם ישראל, אויבתו, כי אם בעיקר את יחסיו עם הערבים, אחיו. זכורות לכל ועידות-ליגה וועידות-פסגה ערביות, שבהן התחייב נאצר להודל מנהיגי החתרנות וההשמצה כלפי מדינות ערביות אחרות; אך לא עברו חודשים ספורים, ומצרים חזרה לסורה. בשעת מצוקה ב-1965 חתם נאצר על הסכם בג'דה, עם המלך פייצל, ובו התחייב לפנות את כוחותיו מתימן. ההסכם הקנה לנאצר את ההפוגה לה ייחל בתימן; אך התחייבותו לפנות את כוחותיו מתימן נשארה מלה מתה. כאשר פונו לבסוף כוחות מצרים מתימן, לאחר יוני 1967, היה זה בתוקף הנסיבות, ולא מכוחו של הסכם ג'דה שנשכח בינתיים. יחסיו של נאצר עם המלך חוסיין מהווים אף הם שיעור מאלף בהסכמים והפרתם לסירוגין.

חוסר אמינות זה המיוחס למלתו של נאצר, איננו פרי ראייה ישראלית זדונית. זוהי כיום תדמיתו המקובלת של נאצר בין מנהיגים ערבים, הרואים בו עדיין את מנהיגה של מצרים, הגדולה במדינות ערב — אך מתייחסים בחשדנות עמוקה לכל עמדה שהוא מציג בפניהם.

את שאלת הבחירה העומדת בפני ישראל ניתן, על כן, לסכם כלהלן: האם עליה לזוותר על הממדים הנוספים, המבטיחים עתה את קיומה, תמורת מלתו של נאצר שאמינותה נמוכה אפילו בין הערבים, ושנאצר אף איננו מואיל להפנותה אל ישראל — או שמא עליה להמתין עד שתופיע במצרים סמכות שאמינותה גבוהה, ושכוחה להפנות את דבריה ישירות לישראל?

מחוץ לישראל נשמעת לפעמים הטענה, כי נאצר או המלך חוסיין זקוקים עתה לניצחון פוליטי על ישראל. ניצחון כזה — לדברי בעלי הטענה — יחדש את סמכותם, ועם חידושה, יהיה בכוחם לעמוד מאחורי הסכם שיושג. אולם אמינותה של טענה זו נמוכה גם היא, לאור ניסיון העבר. בעבר כבר נחל נאצר פעם ניצחון פוליטי כזה שהוא מייחל לו כיום. הדבר אירע ב-1956, לאדיר מלחמת סיני. לאחר ניצחון פוליטי זה עברו עשר שנים, שבהן היה גבול ישראל — מצרים השקט שבגבולר תינו. יוקרתו של נאצר בעולם הערבי היתה באותה תקופה בפסגתה. אולם במקום לנצל יתרונות אלה לכריית חווה-שלום, ניצל אותם נאצר, מאחרי המסך הארעי של כוחות האו"מ, לבניית כוחו הצבאי לקראת ההתמודדות המכרעת. כל ניסיונותיה של ישראל, בעשור השנים בין 1957 ל-1967 להקים מגע משמעותי עם נאצר — נענו בשלילה. נראה, איפוא, כי המודד האמיתי לגבולות סמכותו של נאצר הוא סירובו העקשני לנצל סמכות זו לצורך השלום עם ישראל. זוהי סמכות הכוללת בתוכה הרשאה לשימוש באלימות, אך לא סמכות שיש בה יכולת לפחור סכסוך מתמשך.

משבר הסמכות הפוקד את ירדן — בקיעו עמוקים אף יותר מאשר במצרים. ירדן התקשתה משכבר ליישב את הסתירה הפנימית שבין המשטר ההאשמי לאוכלוסייה הפלש-תינאית; אולם בעתות רגיעה, דומה היה לפעמים כי סתירה זו מיטשטשת והולכת. מלחמת ששת הימים החזירה סתירה זו למלוא עיצומה, בהוכיחה לפלשתינאים, כי טענתו של

שאותו הם מנהלים נגד ישראל. אך כל המזהה פופולריות עם תמיכה פוליטית ממשית — איננו יורד לעומקם של יחסים פוליטיים בין הערבים ובמיוחד בין הפלשתינאים.

לפת"ח — ולארגונים פלשתינאיים אחרים — קל לזכות בהערצה בקרב הערבים, שכן מטרתם הפוליטית היתה ונשארה מנוסחת על דרך השלילה, ולזו קל להשיג הסכמה מירבית.

בזאת באים אנו לשאלה השניה הכרוכה ביחסים בין הפלשתינאים לבין עצמם: הקיימת מטרה פוליטית מוגדרת וריאלית אליה שואפים הפלשתינאים? לכך שלוש תשובות אפשריות:

1. הקמת ישות פלשתינאית עצמאית, שתגיע להסכם כולל עם ישראל ועם ממשלות ערב. — ישנם מנהיגים פלשתינאים אחדים המוכנים לאמץ לעצמם מטרה מעין זו, אך עד כה לא הצליחו להשיג את התמיכה הדרושה — לא מן הפלשתינאים עצמם ולא ממשלות ערב. אין הם מייצגים כיום את הלך-הרוח הערבי.
2. קשירת גורלם של הפלשתינאים בגורל ממלכת ירדן. — טפף רב אם דרך זו זוכה כיום לתמיכה בקרב מרבית הפלשתינאים.
3. היא זו הניתנת כיום עלי-ידי פת"ח ויתר הארגונים הפלשתינאיים, דהיינו, כי הפתרון היחיד לבעיה הפלשתינאית הוא באמצעות מאבק אלים, שמטרתו חיסול קיומה של מדינת ישראל כליל. זוהי מטרה, שלגבי ישראל איננה יכולה, כמובן, לשמש גם כנקודת מוצא למשא-ומתן. מבחינה ישראלית זוהי גם מטרה כוזבת לחלוטין, שכן תנועה המתמרת ל"שחרור לאומי" איננה יכולה להציב לה כמטרה עיקרית את חיסול עצמאותו של עם אחר. זו אחת מנקודות-התורפה העיקריות של פת"ח ויתר הארגונים הפלשתינאיים, שנוח להם לומר את אשר הם רוצים על דרך השלילה, כי רק לניסוח כזה עשויים הם להשיג הסכמה מירבית. לעומת זאת, כל הגדרה של שאיפותיהם, על דרך החיוב, מעמידה אותם מייד בסתירה לגורמים פלשתינאיים אחרים ולממשלות ערב.

ישראל גם איננה יכולה לראות את מטרתם הנוכחית של הארגונים הפלשתינאיים כמצויאותית. פעולות הטרור של ארגונים אלה הן מטורד ניכר, אבל הן לא שיבשו את החיים בישראל, ולחיי יום-יום של הישראלי הממוצע מהוות הן איום קטן בהרבה למשל, מזה של הסכסוך הגועי בארה"ב לגבי תושביה.

נראה כי משום שפת"ח ויתר הארגונים הפלשתינאיים הציבו לעצמם מטרה כוזבת, נאלצים הם גם לאמץ לעצמם את הכוזב כשיטה בהצגת הישגיהם ובדיווח עליהם. פת"ח טוען שהרג ופצע 3,694 חיילים ישראלים בין 1964 ל-1968. במציאות נהרגו 114 חיילים ישראלים בכל פעולות הטרור בתקופה זו. פת"ח טוען שהרג ופצע 750 חיילים ישראלים בדצמבר 1968 בלבד. סך-כל אבדות צה"ל בהרוגים ופצועים בכל התקריות שאירעו באותו חודש, כולל תקריות גבול עם צבאות ערבים, הגיע ל-22. פת"ח טוען שלוי אשכול ז"ל מת מפצעים שנפצע בפשיטה על דגניה, שעה שה- כל יודעים כי אשכול לקה בהתקף-לב במשרדו, ממנו מת כעבור זמן בביתו בירושלים. יאסר ערפאת עצמו טען,

כי הרמטכ"ל הקובאני נפצע בפשיטת פת"ח נגד ישראל. צבא קובה הודיע לאחר מכן כי מזה שנתיים ימים לא יצא הרמטכ"ל שלו מארצו. בראיון לטלביזיה הבריטית הודיע ערפאת כי באותו יום בו נערך הראיון הפיל פת"ח שמונה מטוסים ישראליים. שום מטוס לא הופל באותו יום.

שקרים מוגזמים וגסים כאלה משקפים סטייה כמעט פתולוגית מן המציאות — לעבר מצב של דמיון ואשליות. שקרים על הצלחות במאבק נגד ישראל הם לבטח צרי לפצעי הכבוד הערבי, אך זוהי תרופה כוזבת. השקרים מקימים מחדש מחסום של פנטזיה בין הערבים לישראל ומטבעה של פנטזיה שהיא מסלפת את הערכת המציאות. אותם מנהיגים ערבים שהקימו מחסום זה, ייאצו במרוצת הזמן להתיצב נוכח הפער הגדל שבין הצלחותיהם המדומות לבין קיומה הנמשך של ישראל. התלונות הנשמעות כבר כיום בעיתונות הערבית על גוזמאותיהם של הארגונים הפלשתינאיים מוכיחות שכבר ישנם, כנראה, ערבים הסובלים מאי-נוחות נוכח סתירה זו בין המציאות לדמיון.

יחסי הפלשתינאים עם מדינות ערב

הממד השני של הבעיה הפלשתינאית הוא זה הכרוך ביחסי הפלשתינאים עם מדינות ערב. יחסים אלה היו ונשארו בלתי-מוגדרים. האם הפלשתינאים הם עם ערבי עצמאי? אם כן, מדוע הורשו ירדן ומצרים לקיים לכיבוש טריטוריה מאוכלסת פלשתינאים בין 1948 ל-1967? ואם ככוונתן לתקן טעות זו, מה יהיה גורלה של ירדן, שרוב מניינה ובניינה של אוכלוסייתה הם הפלשתינאים? האם תיעשה ירדן רפובליקה פלשתינאית? או שמא יאמצו הפלשתינאים לעצמם זהות ירדנית, וייגמלו מזהותם הפלשתינאית? על שאלות אלה ייאצו הפלשתינאים וממשלות ערב הנוגעות בדבר לענות ביום מן הימים.

כיום, מתחלקים המשטר ההאשמי והארגונים הפלשתינאיים בריבונות בירדן. אף אחד מן הצדדים אינו נהנה מסמכות מלאה, והם מתחמקים בדרך כלל מעימות ביניהם, קרוב לוודאי משום ששניהם מכירים בנקודת-התורפה שלהם. הארגונים הפלשתינאיים מכירים בתולשתם הצבאית, ואילו המלך חוסיין חש ברפיון מעמדו הפוליטי.

אולם רשויות מקבילות — אף אם חיות הן בדוקים מאולתר — אינן מבטיחות את קיומו של סדר במדינה. הפגזת אילת עלי-ידי פת"ח באפריל 1969, היתה דוגמה למצב זה. ירדן פגיעה בעקבה יותר מאשר ישראל באילת. בגלל פגיעות זו הגיע המלך חוסיין להסדר עם פת"ח, לפיו התחייב ארגון המחבלים להימנע מביצוע פעולות באזור עקבה. פת"ח התעלם מהתחייבות זו בהחליטו מסיבות הידועות לו, להפגין את אילת דווקא ביום בו ביקר חוסיין בבית-הלבן בואשינגטון.

מצב המשטר בירדן גובל, למעשה, בתוהו-ובוהו: הוראות של רשות אחת עשויות להתבצע או שלא להתבצע עלי-ידי רשות אחרת; ושני הצדדים נפגשים זה עם זה בידיעה, כי יום אחד עשויים הם להגיע לעימות כולל ביניהם על השלטון. בעימות זה, אם וכאשר יתקיים, ייקבע עתיד היחסים בין הפלשתינאים לבין ירדן.

יחסן של מדינות ערב כלפי הבעיה הפלשתינאית

נותר הממד השלישי של הבעיה הפלשתינאית במסגרת הערבית: זה הנוגע ליחסים שבין מדינות ערב לבין עצמן בעניין זה. ערבי-הסעודית וכוויית מעניקות כיום תמיכה כספית לארגונים פלשתינאיים. היסטימו כי המלוכה הירדנית תחלף ברפובליקה סוציאליסטית פלשתינאית? הימשך הנשיא נאצר להישאר נייטרלי במאבק בין המלך חוסיין לארגונים הפלשתינאיים, או שמא ישוב להרגלי ההסתה משכבר נגד המלך? היסכים משטר הבעת' בסוריה לעלייתם של גורמים שאינם קשורים בבעת' לשלטון בירדן? ולאחרונה: נוכח כל ההשפעות המתחרות הללו, המצויינות כולן בכסף, בנשק ובכלי חתירות, יהיו הפלשתינאים מסוגלים לקיים רצון מוגדר משלהם? או שמא ישובו הסתירות הבינ-ערביות ויטביעו את חותמן על המציאות הפלשתינאית. המפוצלת כבר כשלעצמה?

לשלושה ממדים אלה של הבעיה הפלשתינאית אין כל קשר או השלכה על יחסי ישראל-ערב. אלה הם ממדים ערביים של הבעיה, ויהא זה בבחינת יומרה מצד ישראל לבוא וליעץ אם וכיצד יש לפתור. הדעה היחידה שיכולה ישראל להשמיע במצב הנוכחי היא, כי היא אשר יהא הפתרון לבעיה הפלשתינאית, אין הוא יכול להיות מבוסס על חיסול קיומה של ישראל. אבל אפילו יסכימו הערבים לקביעה זו, עדיין חובה עליהם למצוא פתרון לממדים הערביים של הבעיה — ורק לאחר מכן יוכל כל הסדר בין הערבים לבין ישראל, להיות מציאותי ובר-קיימא כאחד.

זוהי, אם כן, המציאות הערבית כפי שאנו רואים אותה ומתנסים בה. שני תוואיה העיקריים ניתנים לסיכום כלהלן:

1. הממסד השלטוני בארצות ערב מעורער קשות, וכתוצאה מכך מוגבלות במידה ניכרת גם נכונותו וגם יכולתו להבטיח הסדר בר-קיימא של הסכסוך עם ישראל.
2. תנועות פלשתינאיות הפכו לעובדה קיימת במדינות ערב; אך הפלשתינאים עודם מפוצלים מכדי שיוכלו להגיע להסדר בר-קיימא של בעייתם.

בממדיה העיקריים מוסיפה הבעיה להיות יותר ערבית, ופחות ישראלית.

המעצמות הגדולות בסכסוך המזה"ח

מהו התפקיד שיכולות המעצמות הגדולות למלא בסכסוך הישראלי-ערבי? למעשה, יש לדון בהקשר זה רק בשתי מעצמות גדולות, ארה"ב ובריה"מ. בריטניה היא מעצמה המסתלקת מן המזרח-התיכון, בו נותרו לה רק אינטרסים

כלכליים אחדים, בעיקר נפט. צרפת — עד התפטרות דה-גול — תימרנה להישגים בלתי-מהותיים של יוקרה, וכן להשגת יתרונות כלכליים. מבחינת הכוח הצבאי, אין בריטניה או צרפת יכולות למלא תפקיד משמעותי במלחמה במזרח התיכון. הכוח האווירי הבריטי — מבססיו בקפריסין — מסוגל אולי למלא תפקיד שולי בסכסוך כזה, ואילו צרפת אינה מסוגלת אף לכך. רק לארה"ב ולבריה"מ כוח צבאי מספיק להתערבות משמעותית בכל מלחמה ערבית-ישראלית.

בריה"מ לא התערבה במלחמת יוני 1967 בגלל שלושה גורמים עיקריים. ראשית, המשטרים במצרים ובסוריה שבהם תמכה (כלומר, בירותיהן של אותן מדינות) לא עמדו תחת איום ישיר. שנית, לבריה"מ לא היה כל רצון להסתכן בעימות עם ארה"ב באין איום ישיר על משטרים אלה; שלישית, התערבות במלחמה ערבית-ישראלית היתה מסכנת את ברה"מ בזירה אסטרטגית בלתי-נוחה, אליה מובילות דרכי-החבורה ימיות ואוויריות בלבד, הניתנות כולן לניתוק על נקלה על-ידי הצי השישי האמריקני וכוחות נאט"ו. הסגר ימי ואווירי שעשוי היה המערב להטיל על דרכים אלו, היה מעמיד את שליטי ברה"מ בפני אותן דילמות קשות נוכחן ניצבו לאחר שהציבו טילים בין-יבשתיים בקובה בשנת 1962.

שיקולים אלה, ששררו ביוני 1967, שרירים באותה מידה גם כיום. אין לבריה"מ סיבה מכרעת להסתכן במלחמה ערבית-ישראלית אם אין צה"ל צועד לעבר קהיר ודמשק. הערבים, כמוכן, היו אסירי תודה לבריה"מ לוא התערבה במלחמה והטתה בכך את מאזן המאבק הצבאי לרעת ישראל. אולם מצרים וסוריה נשארות תלויות במידה ניכרת בברה"מ גם אם זו איננה גומלת להן חסד זה. הישגיה הפוליטיים של ברה"מ הם מירביים וסיכויניה האסטרטגיים מזעריים, כל עוד נמשך המצב הנוכחי, וכל עוד אין המשטרים הערביים שבהם היא תומכת מתמוטטים. כך, באורח מוזר, יש מטרה משותפת לבריה"מ ולישראל: לשתייהן אין עניין בחידוש המלחמה. ישראל — משום שהממדים האסטרטגיים ש-לרשותה כיום מניחים את דעתה; ובריה"מ — משום שהיא חוששת כי מפלה צבאית נוספת של הערבים עלולה לאלצה להתערב, על-מנת למנוע את נפילת משטריהם.

רק לערבים יש מניע לחידוש המלחמה. אך המנהיגים הערבים יודעים, כי במשך שנים מספר — אם לא למעלה מזה — לא יאפשר להם מצבם הצבאי לפתוח במלחמה תוך סיכוי סביר לזכות במשהו. לעומת זאת, הסיכון הפנימי הכרוך במפלה נוספת הוא עצום. כך שבין שתי אפשרויות גרועות בעבורם — הסתכנות במלחמה כוללת נגד ישראל, או עימות עם גורמי אופוזיציה פנימית — עשויה האפשרות השניה להיראות כרע במיעוטו; מה גם שבידיהם כלים להתמודדות באפשרות שניה זו, שהוכיחו עצמם בעבר בהצלחה.

עד כמה שניתן לשקול באורח הגיוני, מלחמה כוללת אינה נראית איפוא קרובה. אך ההיגיון, כפי שהוכח בעבר, עלול להתערער על-ידי שילוב של הערכת-מצב כוונת, אסקלציה מילולית, ופעולה מקומית בלתי-מחושבת; כל אלה יחד עלולים ליצור הידרדרות מהירה לעבר מלחמה. האם התפתחות כזו אפשרית כיום?

(המשך בעמוד 28)

ישראל נונת סנטון תחושך

(המשך מעמוד 7)

במובן אחד לפחות אין המצב ב־1969 דומה למ־צב ב־1967. במאי 1967 היה איום צבאי ערבי על קיומה של ישראל. ב־1969 אין בנמצא איום כזה, ואי־לו איום צבאי מצד ישראל על קיומן של מדינות ערב — מעולם לא היה קיים, לא כמטרה מדינית ולא כצורך אסטרטגי. מ־שום כך, בשנת 1969 אין שום צורך, לא לערבים ולא לישראל, במלחמה מר־נעת, אשר תבטיח את א־חד הצדדים בפני מתקפה של הצד האחר.

כובד־המשקל של אסקלציה ושל פתיחה במלחמה כוללת נשאר כולו מוטל על הערבים. אם יתחילו בכך בעתיד הקרוב, למרות כל שיקולי ההיגיון והמציאות, תהא זו בעיקר הפגנה של יאוש, או תוצאה של התמוטטות הממסד השלטוני. המטרה המעשית היחידה של הפגנה כזאת יכולה להיות — להניע את המעצמות הגדולות להתערב במישרין ולכפות הסדר שיספק באורח ארעי את הכבוד הערבי.

יוזמה מלחמתית ערבית, אם תבוא, תהא ניתנת לתרגום כל־הלן: „אנו מיואשים, לכן אנו חייבים לתקוף. מעניינן של המעצמות הגדולות לעצור מלחמה כזו ולהשליט סדר משלהן, שכן הסיכון בעבורן גדול במיוחד אם נפסיד“.

יש בעמדה זו, כמובן, מידה לא מעטה של סחטנות. מלחמה ערבית־ישראלית איננה מסכנת את ביטחון ברה״מ או ארה״ב. אולם הסיכוי הקלוש שהמעצמות יתערבו בסכסוך, הוא המאפשר לערבים להתמיד בסירובם להכיר במציאות קיומה של ישראל, ולהפוך את העימות הצבאי ביניהן לישראל — לדרישה מדינית. סיכוי ההתערבות של המעצמות מסלף משום כך את יחסי הכוחות בסכסוך. יתכן כי הוא גורם־בולם לגבי היקפה של מלחמה ישראלית־ערבית, אך בעיקר משמש הוא מחסום בפני כריחת חוזה־שלום במישרין בין שני הצדדים.

אלה הם למעשה גבולות ההשפעה של המעצמות הגדולות; שכן פרט להתערבות צבאית ישירה, אין בכוחן של ארה״ב וברה״מ להכתיב לישראל ולערבים את תנאי ההסדר, וספק גם אם ביכולתן, בכל מקרה, למנוע מלחמה.

בימי המשבר במאי 1967 פנתה ישראל תחילה לארה״ב בבקשת סיוע. במשך שלושה שבועות למדה ישראל לדעת מה מעט יכולה ארה״ב לעשות על מנת להסיר מעל גבולות ישראל את איום הצבאות הערביים ועל מנת לפתוח את מצרי טיראן. מלחמת ששת הימים באה לאחר שישראל נואשה מכל פעולה תכליתית מצד ארה״ב, והמלחמה היתה מלחמה ישראלית, לא אמריקנית.

כאשר פרצה המלחמה, עמדה ארה״ב בפני שתי אפשרויות: היא יכלה להישאר מחוץ למלחמה ולתת לברה״מ להתערב — או להישאר מחוץ למלחמה ולהבטיח שגם ברה״מ תישאר מחוצה לה. בבחירה בדרך השנייה, פעלה ארה״ב למען האינטרסים העולמיים שלה. גורל ישראל היה רק שיקול משני, במיוחד לאחר שהמלחמה הסירה במהירות כל איום ישיר על קיומה של ישראל.

מאורעות אלה חוללו תמורה ביחסי ישראל — ארה״ב. הם הוכיחו לישראל את המגבלות החמורות שבכל התחייבות אמריקנית כלפיה. הם גם הוכיחו לארה״ב, כי אם אין המעצמות מתערבות בסכסוך, יש בכוחה של ישראל לדאוג לביטחונה שלה, וזאת מבלי שתשתייך לשום ברית־הגנה, ומבלי שתיוקל ולוא לחייל זר אחד.

אין ספק שלארה״ב אמצעים ללחץ על ישראל. אולם, באורח פרדוקסלי, ככל שגדל לחצה של ארה״ב על ישראל למתן את תנאיה להסדר, כן גדלה התחייבותה של ארה״ב להבטיח את קיום התנאים שבהם היא תומכת. ב־1957 הפעילה ארה״ב לחץ ניכר על ישראל לסגת מסיני ומצרי טיראן. כעבור עשר שנים גילתה ממשלת ארה״ב, במבוכה לא מעטה, כי בלחצה על ישראל לסגת, נטלה על עצמה התחייבות מסויימת לערוב להסדר שהושג. מביכה עוד יותר היתה העובדה, שארה״ב לא יכלה למצוא דרך יעילה למילוי התחייבותה. לקחי ניסיון זה לא נשכחו — לא בישראל, וכנראה גם לא בארה״ב.

מכל מקום, קרוב לוודאי שהאינטרס של ארה״ב הוא שישראל תהיה מסוגלת, יותר ולא פחות, להגן על עצמה בכוחותיה שלה. לכן, ספק הוא אם האינטרס של ארה״ב יכתיב לה להטיל לחץ על ישראל לוותר על יתרונות מוחשיים המבטיחים את קיומה, ולאזן את הסיכון הגדל לכיטחון ישראל על־ידי התחייבויות אמריקניות.

בדומה לארה״ב כלפי ישראל, עשויה ברה״מ להפעיל יתר לחץ על הערבים, מצרים וסוריה תלויות לחלוטין בברה״מ לשיקום צבאותיהן. הן גם זקוקות למידה ניכרת של סיוע כלכלי ממצמה זו. העשויים נתונים אלה לסייע לברה״מ בהפעלת לחץ על הערבים?

ישנן שלוש מגבלות רציניות לממדי הלחץ שיכולה ברה״מ להפעיל על הערבים.

1. לחץ מוגזם עשוי לגרום לתוצאות הפוכות מבחינת קיום ההשפעה הסובייטית באותן מדינות.

2. הפרזה בלחץ על משטרים רעועים, כגון אלה שבמצרים ובסוריה, עשויה לגרום להתמוטטותם.
 3. המרחב המדיני הערבי משתרע גם הרחק מעבר לשטחים שבהם נודעת לברה"מ השפעה מכרעת. אף אם תצליח ברה"מ הצלחה מלאה בלחץ שתפעיל על מצרים, מה תהא השפעתה על ערב הסעודית? ובכוונתו: או על הארגונים הפלשתינאיים? החולות הנוודים של המדיניות הערבית עשויים לכסות מחדש כל הישג מדומה של השפעה סובייטית (והוא הדין לגבי השפעה אמריקנית, או כל השפעה שהיא).

המציאות הערבית עשויה לכן להיות מתסכלת לברה"מ לא פחות משהיא מתסכלת ליריביה. בעייתן העיקרית של ברה"מ ושל ארה"ב במזרח התיכון היתה ונשארה, כיצד להגדיל את השפעתן — מבלי להגדיל במקביל את התחייבור יותיהן ואת סיכוניהן.

מהו איפוא התפקיד הנותר למעצמות הגדולות? ברור שהן לא ארה"ב והן לברה"מ עולה חשיבות יחסיהן ההדדיים על חשיבות יחסיהן עם מדינה כלשהי במזרח התיכון. תפקיד המעצמות הגדולות באיזור זה מוגדר לכן, בראש וראשונה, עלידי היחסים ביניהן ורצונן העז להימנע מסיכון של עימות בגלל התערבות במלחמה מקומית. התחייבויותיהן כלפי שני הצדדים, המוגבלות ומעורפלות בכוונה תחילה, תופסות — קרוב לוודאי — רק מקום שני במעלה בסדרת שיקוליהן.

מבחינה מעשית פירושו של דבר הוא, כי האינטרס המרכזי והמשותף של שתי המעצמות הגדולות באיזור, הוא למנוע משני הצדדים לפתוח במלחמה כוללת. הן מעוניינות להישאר בדרשיח מתמיד על נושא זה, והדו־שיח עצמו נועד לשמש הוכחה, כי אכן חפצות הן למנוע את הסיכון של מלחמה ביניהן.

דו־שיח כזה החל ב"קו האדום" שבין הקרמלין לביית-הלבן שעות ספורות לאחר שפרצה מלחמת ששת הימים. הוא נמשך אחרי כן בפגישת נשיא ארה"ב ג'ונסון וראש ממשלת ברה"מ קוסיגין. מאז קויימו ללא הפסק מגעים דו־צדדיים בנושא זה. גם מאז החלו שיחות ארבע המעצמות בניו־יורק, לא ויתרו ארה"ב וברה"מ על המשך הדו־שיח הישיר ביניהן, ומגעים בנושאי המזרח התיכון נמשכו בואשינגטון בין משרד החוץ האמריקני לבין שגריר ברה"מ בארה"ב.

התיתכן פעולה משותפת של המעצמות הגדולות במזרח התיכון?

יש ביכולתן של המעצמות הגדולות לכפות הסדר ארעי של הסכסוך הישראלי-ערבי; אולם הן ייזקקו בוודאי לשימוש בכוח כדי לקיימו, וזאת אפשרות בלתי סבירה. ראשית, יידרשו לכך כוחות ניכרים. שנית, משמעות הדבר תהיה שואשינגטון ומוסקבה מסכימות, כי כוחותיהן יהיו נוכחים בתעלת סואץ, על הירדן ובמקומות אחרים. הסיכוי שכוחות אמריקניים ורוסיים יחדיו יבטיחו את חופש המעבר של אניות סובייטיות בתעלת סואץ קרוב לוודאי שאיננו קוסם לארה"ב; ובפרט כאשר המדינה המארחת עשויה יום אחד לדרוש, כי כוחות ארה"ב יעזבו את שטחה, בעוד שכוחות יריבותיה יישארו בה. שלישית, התערבות ישירה לכפיית פתרון קרוב לוודאי שתיתקל בהתנגדות הן מצד הערבים והן מצד ישראל.

אין זה מקרה שבאותו שבוע עצמו הביעו גם ראש-ממשלת ישראל, גב' גולדה מאיר, וגם הנשיא נאצר את התנגדותם לפתרון כפוי. ולבסוף, מותר לתהות כיצד יפעלו כוחות אמריקניים-רוסיים נוכח המשך הפעילות החבלנית של הארגונים הפלשתינאיים. היש לצפות, למשל, לפעולה אמריקנית-רוסית משותפת לדיכוי פעולות המחבלים? האבסורד שבעצם השאלה מוריד מעל הפרק כל אפשרות מעין זו.

הסכסוך הישראלי-ערבי הוא בעיקרו סכסוך מקומי. הסיי כויים היהודים ליישבו אי-פעם הם על בסיס מקומי. תפקידן של המעצמות מצטמצם בשמירה על כך, שהאינטרסים החיוניים שלהן באיזור לא יקופחו, ובנקיטת כל הצעדים האפשריים למניעת הסתבכות ישירה שלהן בסכסוך. נותר להן לקבוע כלפי שני הצדדים, כי אם בוחרים הללו במלחמה כדרך לניהול יחסיהם, יהיו המעצמות הגדולות נייטרליות. כל עוד עצמאותו של אחד מהצדדים איננה בסכנה, מעבר לזה יכולות המעצמות להציע לשני הצדדים רק שירותים טכניים לקראת הקמת מגע ישיר ביניהם. אין הן יכולות, לבדן, להביא את השלום.

כל עוד שרירות מגבלות אלה, הסיכון שמלחמה ערבית-ישראלית תהפוך לעימות ישיר בין המעצמות הוא מוערי. סיכון זה עלול לגדול אם, למשל, יגיע צה"ל לקהיר, או שיגיעו המצרים לתל-אביב. אולם אין סבירות רבה שאלה או אלה יעשו זאת. ישראל — משום שמבצע כזה לא יוסיף לה יתרון אסטרטגי, ומצרים — משום שאיננו בתחום יכולתה הצבאית.

במצב הדברים כיום, ספק רב הוא אם נסיבות אחרות כלשהן יכולות להניע אחת מהמעצמות הגדולות להתערב בסכסוך. האינטרס של שתיהן היה ונשאר — להבטיח כי הסכסוך לא יחרוג מעבר לתחומי הנוכחיים. עם זאת סביר להניח, שימשיכו בדרשיח ביניהן שמטרתו להבהיר כי הן יישארו מחוץ לסכסוך כל עוד אין הוא חורג מתחומים אלה.

סיכום

ביחסנו אל הסכסוך הישראלי-ערבי מעורבים שני אלמנטים נוגדים. מצד אחד, אנו חייבים להכיר בכך שישראל עומדת בפני סכסוך ארוך, העשוי להימשך כימי דור, אם לא למעלה מזה. הכרה זו משקפת בחלקה את התמדתם של הערבים בסירובם להשלים עם המשך קיומה של ישראל. היא משרקפת גם את הידיעה שהחברה הערבית שרויה בעויותות חיפוש אחר זהות ומסגרת, ושהתשובות לחיפוש זה, ברובן, לא בידי ישראל לתת.

לעומת זאת, ישראל ב-1969 נתונה במצב משופר לאין-ערוך לעמידה בסכסוך מתמשך, מאשר היתה בו אילו נאלצה לעמוד בסכסוך כזה בגבולות של 1967. אלימות וסכסוך בין עמים, בין ובתוך חברות המחפשות זהות ומסגרת, אינם תוואים המיוחדים רק לסכסוך הישראלי-ערבי. בעוצמת אלימותה עולה תנועת המחאה השחורה שבארה"ב על כל תנועות המחאה הפלשתינאיות. בהיקף אכזריותם ובשפיכות-הדמים שבהם, עורלים המלחמה בתימן וסכסוכי-פנים בעיראק על כל אשר אירע בין ישראל לשכנותיה. הסכסוך אף הקנה לישראל ממדי

עוצמה חדשים — העומדים בסתירה מוחלטת למגמות של פת"ח „להרוס את הכלכלה הישראלית, את התיירות לישראל ואת העליה". התוצר הלאומי עלה ב־1968 ב־12%. מספר־שיא של 453.000 תיירים ביקרו בישראל באותה שנה, ומספר העולים הגיע ל־37.000.

אבודותינו מה־12.667—24.569 מפעולות אויב בלבד הגיעו ל־291 חיילים ו־50 אזרחים הרגוים. נפצעו — 987 חיילים ו־430 אזרחים. אם נזכור כי בשלוש השנים של מאורעות 39—1936 איבדנו 517 איש, ובמלחמת השחרור איבדנו בשנה אחת 6.000 איש (והישוב בישראל מנה אז 650.000 איש בל־בד), נדע לפחות כי במאבקנו כבר עברנו פרקים קשים אחר רים, שבהם עצם קיומנו העצמאי עדיין נתון היה בספק, הקושי כיום נובע אולי מעצם המצב החדש — שבו נופלים קרבנות, שעה שקיומנו כבר אינו נתון לסכנה ישירה.

באפריל 1936 נרצחו במשך יומיים 16 יהודים בגבול יפן—תל־אביב על־ידי המון ערבי. כיום נופלים חיילי צה"ל באיזור התעלה, כמרחק שבין אירועים שונים אלה — בזמן, במרחב ובנסיבות — הוא המרחק שעברנו בקביעת הממדים הנוספים לביטחוננו.

נוסף ליכולת לעמוד במאבק הממושך ובו בזמן לנהל חיים תקינים, ניצב בפנינו אתגר נוסף: לבנות קשרים תקינים עם אותם ערבים ששוב לא קיים גבול סגור ומסוגר בינם לבין ישראל.

מלחמת ששת הימים הביאה כמעט מיליון ערבים, בשטחים המצויים כיום בשליטתנו, למגע ישיר עם מציאותה של ישראל. לגבי רובם של אלה, נוכחותה של ישראל ככובש צבאי היא, קרוב לוודאי, הצד המשמעותי ביותר של מגע זה. זהו צד שניתן לכנותו כחוסר־ברירה: למדינת ישראל אין בתנאים הנוכחיים ברירה אלא להזיק כוחות צבאיים בשטחים הללו לצורך קיום הממד הנוסף הדרוש לביטחוננו; ולערבים בשטחים אין ברירה אלא להסכין עם נוכחות צה"ל, תהא דעתם על ישראל אשר תהיה. אולם מעבר לנתון זה של חוסר־ברירה, משותף, קיימים ממדים נוספים שהם רשות ולא חוסר־ברירה. וממדים אלה הם בבחינת חידוש במכלול יחסי ישראל־ערב. ממד ראשון, הוא אולי החשוב שבכולם, הוא חופש התנועה. ערבים בשכמ, בחברון ובעזה נמצאים כיום במצב

המיוחד שבו יכולים הם לבקר בו בשבוע בקהיר, ברבת־עמון ובבירות, ולאחר שובם משם לבוא ולבקר בתל־אביב ובחיפה. לגבי הניתוק המוחלט ששרר לפני יוני 1967, יש בכך תמורה מהפכנית. אם יש הישג ביחסינו עם הערבים בתחום שהוא מעבר לביטחון — הריהו בפריצה זו של מחסום המגע בין ישראל לבינם.

ממד שני, המתמשך ונוצר מתוך הראשון, הוא בהי ווצרותם של מגעים שבחיי יומיום בין ערביי השטחים לבין תושבי ישראל. אלה הם מגעים ענייניים, הנוגעים לזריעת שדות, לוחמה במזיקים, פיתוח תעשייתי, תיירות, חינוך, רפואה, ועוד עשרות תחומים אחרים. תחומים אלה, משום שאינם פוליטיים, מאפשרים מגע אנושי מעשי, ובמקרים רבים אף פתרונות ענייניים. ככל שהם מתרבים, חדל הממד הפוליטי להיות הממד היחיד הקובע ביחסי ישראל והערבים. ואולם קשירת קשרים הדוקים בתחום חיי יומיום בין ערביי השטחים לבין ישראל, ספק אם יש בה כשלעצמה לקבוע מסגרת לפתרון הפוליטי. הפתרון הפוליטי חייב להמתין למיצונם של התהליכים בעולם הערבי, שהשפעתה הישירה של ישראל עליהם מעטה ביותר. התהליך העיקרי שלו עלינו לצפות, כתוצאה מהעיר מות הישיר שבינינו לבין הערבים, הוא התגברות חוש המציאות הערבי על יצר הפנטזיה. מגענו עם ערביי השטח חים, שכולם בתחום המציאות, עשויים במרוצת הזמן לתרום לתהליך זה, אולם עלינו להיות מוכנים לכך שזהו עדיין תהליך ממושך.

הצבענו קודם לכן על הניגוד ההכרחי שעמו יהא עלינו לחיות בשנים הבאות: ניגוד בין חיי יומיום תקינים — לבין קיום מצב מלחמה בגבולות. במקביל לניגוד זה, חובה עלינו ללמוד לחיות עם ניגוד נוסף: קיום מלחמה בערבים בגבולות — ולעומתו קיום יחסי יומיום תקינים עם הערבים שבשטחים.

אין זה מצב הרמוני, ולבטח אין בו כדי להקנות לנו בשנים הבאות תחושה כי אכן הגענו אל המנוחה ואל הנחלה. אולם כל עוד ניצמד לתוואי המציאות, ותהא זו קשה ככל שתהא, וכל עוד נדע לעמוד במתח הניגודים מבלי להיגרר לתגובות של תסכול — סופנו שנמצא כי המתח בין הניגודים הוא המקנה לנו תושיה לישבם.

